

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

PERSONALLY ORIENTED APPROACH IN THE TRAINING OF PRESCHOOL INSTITUTIONS TEACHERS

У статті обґрунтовується актуальність удосконалення підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, опираючись на закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту». Акцентується увага на значущості впровадження особистісно орієнтованого підходу в освітній процес закладів вищої освіти, адже підготовка фахівців дошкільного профілю передбачає не лише опанування майбутніми вихователями педагогічної майстерності, а й особистісно-професійне самовдосконалення. Здійснений теоретичний аналіз змісту понять «особистість», «особистісно орієнтований підхід», «особистісно орієнтована освіта». Представлені погляди фахівців різних галузей на означену проблему, зокрема: І. Зязюна, В. Горлача, В. Кременя, В. Моляко, С. Сисоевої та інших. Встановлено, що, незважаючи на численність та багатоаспектність тлумачення поняття «особистість», учені пов'язують його розвиток та формування саме з освітою. Підкреслено, що особистісно орієнтована модель освіти відкриває широкі можливості розвитку глибинних духовних потенцій особистості, виховання в неї гуманізму як стійкого ставлення до навколишнього світу (І. Бех, О. Савченко). Зміст особистісно орієнтованої освіти допомагають зрозуміти наукові праці С. Вітвицької, Н. Письменної, Н. Скотної. У статті наголошується, що в основу особистісно орієнтованої освіти варто покласти гуманістичний світогляд, який урівноважуватиме конфліктні ситуації як у ній самій, так і в суспільстві загалом. Зроблено акцент на важливій складовій частині особистісно орієнтованої освіти – моральному розвитку здобувачів вищої освіти, який є одним із пріоритетних напрямів професійного й особистісного становлення педагога. Зроблено висновок, що саме особистісно орієнтована освіта допомагає розкрити потенціал кожної особистості, дає змогу торкнутися всіх граней її внутрішнього світу, спонукає до визнання цінності міжлюдських взаємин, формує гуманні уявлення й розуміння інших.

Ключові слова: особистість, особистісно орієнтований підхід, особистісно орієнтована освіта, підготовка майбутніх фахів-

ців дошкільної освіти, вихователі закладів дошкільної освіти.

The article substantiates the urgency of improving the training of future educators of preschool education, based on the Laws of Ukraine "On Education", "On Higher Education", "On Preschool Education". Emphasis is placed on the importance of introducing a person-centered approach to the educational process of higher education institutions, because the training of preschool professionals involves not only the mastery of future educators pedagogical skills, but also personal and professional self-improvement. Theoretical analysis of the content of the definitions "personality", "personality-oriented approach", "personality-oriented education" is carried out. The views of experts in various fields on this problem, in particular I. Zazyun, V. Gorlach, V. Kremen', V. Molyako, S. Syssoeva and others are presented. It has been established that, despite the number and multifaceted interpretation of the concept of "personality", scientists associate its development and formation with education. It is emphasized that the personality-oriented model of education opens wide opportunities for the deep spiritual potentials development of the individual, the education of humanism in it as a stable attitude to the world around (I. Bekh, O. Savchenko). The content of personality-oriented education helps to understand the scientific works of S. Vitvytska, N. Pismenna, N. Skotna. The article emphasizes that the basis of personality-oriented education should be a humanistic worldview that will balance conflict situations both in it self and in society as a whole. Emphasis is placed on an important component of personality-oriented education – the moral development of higher education, which is one of the priority areas of professional and personal development of the teacher. It is concluded that personality-oriented education helps to reveal the potential of each individual, allows to touch all facets of his inner world, encouraging the recognition of the value of interpersonal relationships, forming humane ideas and understanding of others.

Key words: personality, personality-oriented approach, personality-oriented education, training of future specialists of preschool education, educators of preschool education institutions.

УДК 371.134
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/25-2.12>

Доманюк О.М.,
канд. пед. наук,
старший викладач кафедри теорії
і методики дошкільної та початкової
освіти
Кременецької обласної гуманітарно-
педагогічної академії
імені Тараса Шевченка

Тимош Ю.В.,
канд. психол. наук,
старший викладач кафедри теорії
і методики дошкільної та початкової
освіти
Кременецької обласної гуманітарно-
педагогічної академії
імені Тараса Шевченка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Демократизація в сучасному суспільстві пов'язана з визнанням нових орієнтирів в освітньому процесі, зокрема й закладів вищої освіти. На зміну соціоцентричній парадигмі приходять гуманістична, яка передбачає формування особистості, розвиток її здібностей, обдарованості тощо. Зазначене є фундаментальною проблемою в педагогічній, соціальній та культурній сферах життя, оскільки всі перетворення, що відбуваються в суспільстві загалом та в освіті зокрема, пов'язані з особистістю – дійовою особою та суб'єктом суспільного

процесу. У нормативних документах, що регламентують освітню діяльність, як-от закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», визначено основні принципи освіти в нашій державі, які передбачають орієнтацію на особистість. Вирішення цих завдань неможливе без упровадження особистісно орієнтованого підходу, що має на меті суттєво змінити освітній процес, наповнити його високими морально-духовними переживаннями, утвердити взаємини справедливості та поваги, максимально розкрити потенційні можливості особистості, стимулювати її

до розвитку, вільного і відповідального самовираження, реалізації «Я-концепції» [2, с. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема формування особистості, визначення чинників та шляхів її розвитку постає наріжним каменем філософського пізнання, вона була і залишається центральною темою наук про людину і суспільство (М. Горлач, В. Зеньківський, І. Зязюн, В. Кремень, Г. Нестеренко, Н. Скотна, С. Франк та ін.). Допомагають розкрити означений термін праці із психології (Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Виготський, О. Запорожець, Г. Костюк, О. Леонтєв, С. Максименко, В. Моляко, А. Петровський, В. Рибалка, С. Рубінштейн та інші) та педагогіки (С. Сисоєва, О. Савченко й інші).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. З огляду на вищезазначене, постає необхідність розглянути дефініції понять «особистість», «особистісно орієнтований підхід», «особистісно орієнтована освіта» у різних наукових галузях, а саме: у філософії, психології, педагогії й ін.

Мета статті – більш детальне вивчення тлумачення термінів «особистість», «особистісно орієнтована освіта» у науковій літературі.

Виклад основного матеріалу. Пояснення феномену «особистість» знаходимо у працях філософів-гуманістів. Повною мірою осягнути сутність цього поняття допомагають праці С. Франка. На думку мислителя, духовне зростання власної особистості – моральний обов'язок кожної людини [13].

За висновками В. Зеньківського, особистість не може бути абсолютизована. Філософ стверджує, що вона не може розвиватися «сама із себе», вона набуває свого змісту у спілкуванні зі світом цінностей, у живому соціальному досвіді [3].

Сучасні вітчизняні філософи М. Горлач та В. Кремень характеризують особистість як «суб'єкт суспільних відносин, носій свідомості і системи суспільно значущих якостей». Так, В. Кремень наголошує, що сформовані особистісні якості впливають на відповідну систему очікувань індивіда щодо ставлення до себе з боку інших, стають підґрунтям для прогнозів стосовно власного майбутнього, а також зумовлюють характер інтерпретації й узагальнення досвіду, набутого у процесі життя [13].

У процесі вивчення проблеми особистості в цивілізаційному вимірі Н. Скотна стверджує, що основу будь-якої особистості становить стійка система суспільно важливих рис, які виявляються в активній участі в економічному і культурному житті суспільства, а також у можливості певного впливу на події, що відбуваються не лише в суспільстві, а й у світі [11, с. 5].

Отже, представлені вище філософські визначення терміна «особистість» акцентують увагу на його соціально значущих рисах і якостях. Однак ширше розкрити і зрозуміти зміст поняття дозво-

ляють також праці із психології (Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Виготський, О. Запорожець, Г. Костюк, О. Леонтєв, С. Максименко, С. Сисоєва й інші).

Найбільш повно поняття «особистість» розкривається у працях Б. Ананьєва, О. Леонтєва, С. Рубінштейна й інших. Крім того, під час проведення аналізу цього терміна варто дослухатися до думки С. Рубінштейна, який уважав особистість суспільною, а не психологічною категорією, а соціально-філософська (загальносоціальна) теорія особистості, на його думку, є методологічною основою для всіх інших наук, які досліджують особистість [8].

Як цілісне утворення, відносно пізній продукт соціально-історичного й особливий рівень онтогенетичного розвитку людини визначав особистість О. Леонтєв. На думку вченого, основа особистості складається із сукупності її відношень до світу, які є суспільними за своєю суттю і реалізуються разом. Цінними є три основні параметри особистості, виокремлені О. Леонтєвим: широта зв'язків зі світом, ступінь їхньої ієрархізованості та загальна структура. Учений це пояснював тим, що багатство зв'язків індивіда породжує особистість [6].

Значущою для нас є систематизація тлумачень поняття «особистість» В. Рибалка, який, досліджуючи теорії особистості у вітчизняній науці, знаходить приблизно 40 авторських визначень. Важливо, що, незважаючи на їхню різноаспектність, науковець вважає особистістю особу із соціально, культурно, індивідуально, антропологічно зумовленою системою, що визначається залученістю до опанування і створення суспільних, культурних, історичних, особистісних цінностей [7, с. 254].

Для більш повного розкриття сутності дефініції терміна «особистість» доцільно також звернутися до праць з педагогіки. У цьому контексті важливим є твердження С. Сисоєвої стосовно того, що на розвиток особистості впливають значна кількість чинників, зокрема й таких, що перебувають за межами педагогічного впливу, – у суспільстві. Дослідниця зауважує, що рушійними силами розвитку особистості є не лише внутрішні суперечності, які виникають в її системній цілісності, а й зміни в зовнішньому середовищі, які впливають на виникнення таких суперечностей та вимагають від людини пристосовуватися до них. Підкреслюючи, що найвища цінність освіти – людина, автор надає ваги не лише її благу, повноцінному розвитку, життєвому успіху, а й цінностям і устремлінням, що сприяють прогресивному поступу людства, розвитку суспільних взаємин, утвердженню гуманізму [10, с. 9].

Незважаючи на численність та багатоаспектність тлумачень поняття «особистість», учені пов'язують його розвиток та формування саме з освітою. Зокрема, пошуку ефективних шляхів становлення морально й духовно досконалої особистості присвячені праці І. Бека, який наголошує на значних розвивальних можливостях особис-

тісно орієнтованої освіти. У її руслі, на переконання автора, утверджується культурологічний підхід до освіти, що трактується як цілеспрямований, побудований на наукових засадах процес долучення особистості до освіти, передача багатовікового людського досвіду (теоретичний, ціннісний, практичний) від покоління до покоління, його розвиток відповідно до сучасних реалій. Визначальним принципом виховання є принцип ціннісної орієнтації, а його реалізація вимагає спонукання особистості до взаємодії з навколишнім світом і сприяння формуванню ціннісних ставлень до нього [1].

Власне бачення особистісно орієнтованої освіти пропонує О. Савченко і зазначає, що вона спрямована на взаємний і плідний розвиток особистості як педагога, так і його вихованців на основі рівності у спілкуванні, партнерстві та спільній діяльності, формування базових та соціально-моральних якостей. Особливо значущим це питання є для вищої освіти, оскільки важливо, щоб майбутній педагог, який працюватиме з дітьми передшкільного віку, був особистісно зорієнтований, саме тому неабиякої актуальності набуває питання підготовки майбутніх вихователів в умовах особистісно орієнтованої освіти [9, с. 626].

Під час розгляду науково-теоретичних основ реалізації особистісно орієнтованої освіти Н. Письменна наголошує, що особистісно орієнтована освіта покликана забезпечити розвиток і саморозвиток особистості як суб'єкта пізнання і предметної діяльності, ґрунтуючись на його індивідуальних особливостях [5, с. 252].

Зміст особистісно орієнтованої освіти допомагають зрозуміти висновки, зроблені С. Вітвицькою. Вона, зокрема, наголошує, що це – процес утвердження особистості як вищої цінності буття, можливий за умови виникнення в неї потреб у самореалізації й самовдосконаленні, компонентами яких є потреби пізнання та потреби в позитивних взаєминах із соціальним довкіллям. Саме особистісно орієнтована освіта забезпечує умови для розвитку самоповаги, почуття власної гідності, а отже, поваги до інших [2, с. 53].

Отже, підготовка майбутніх фахівців дошкільного профілю в умовах особистісно орієнтованої освіти – завдання надзвичайно важливе, адже вважається головною передумовою не лише опанування майбутніми вихователями педагогічної майстерності, а й особистісно-професійне самовдосконалення.

Вагомим аспектом особистісно орієнтованого підходу є розвиток і формування моральних якостей майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. У наукових працях І. Зязюна підкреслюється, що в основу особистісно орієнтованої освіти варто покласти гуманістичний світогляд, який урівноважуватиме конфліктні ситуації як у ній самій, так і в суспільстві загалом [3, с. 111].

На необхідності поставити моральний розвиток дітей та молоді на перший план наголошує О. Сухомлинська, яка підкреслює, що це – вимога часу і найперша суспільна потреба, а нинішня особливість така, що концептуальні ідеї мають поєднати європоцентричність, пов'язану із цивілізаційним вибором, із непереборним потягом українців до традиціоналістичних національно-культурних і почасти етнологічних засад [12, с. 6].

Уважаємо за доцільне врахувати і висновки О. Кочерги щодо того, що моральний розвиток педагога є одним із пріоритетних напрямів його професійного й особистісного становлення. Зважаючи на це, основним завданням вищої школи є формування особистості, здатної до морального самовдосконалення й автономної саморегуляції власної діяльності та поведінки, яка в жодному разі не може бути підвладна впливу стихійних або цілеспрямованих деструктивних соціальних чинників [4, с. 175].

У власному науковому пошуку приходимо до висновків, що важливим завданням підготовки вихователів закладів дошкільної освіти в руслі особистісно орієнтованого підходу є формування моральних почуттів здобувачів вищої освіти, їхніх переконань і поведінки, гуманних взаємин, доброзичливої взаємодопомоги, формування моральних цінностей, високої моральної свідомості, потреб, почуттів, навичок і звичок поведінки в різних сферах життєдіяльності на основі засвоєння норм моралі, потреби постійного морального вдосконалення, утвердження принципів загальнолюдської моралі.

Висновки. Отже, у результаті проведеного аналізу наукових праць, присвячених дослідженню означеної проблеми, зазначимо, що саме особистісно орієнтована освіта допомагає розкрити потенціал кожної особистості, дає змогу торкнутися всіх граней її внутрішнього світу, спонукає до визнання цінності міжлюдських взаємин, формує гуманні уявлення й розуміння інших.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І. Особистісно орієнтована модель виховання як науковий конструкт. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2002. Вип. 3. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/3/vupysk_21.pdf (дата звернення: 06.06.2020).
2. Вітвицька С. Особистісно орієнтоване виховання студентів у вищих навчальних закладах освіти. *Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід* : монографія / за ред. О. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 50–78.
3. Зязюн І. Філософія педагогічного світогляду. *Професійна освіта*. Серія «Педагогіка і психологія» / за ред. І. Зязюна та ін. Київ ; Ченстохова : Вища педагогічна школа у Ченстохові, 2004. Вип. 6. С. 209–222.

4. Кочерга О. Виховання моральної культури майбутнього вчителя засобами української етнопедагогіки. *Витоки педагогічної майстерності*. 2014. Вип. 13. С. 172–178.
5. Писименна Н. Особистісно орієнтований підхід у контексті гуманізації навчально-виховного процесу. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 8. Ч. 1. С. 250–254.
6. Психологія особистості : хрестоматія : навчальний посібник / О. Мельничук та ін. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. 532 с.
7. Рибалка В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці : навчальний посібник. Одеса : Букаєв Вадим Вікторович, 2009. 575 с.
8. Рубинштейн С. Проблемы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 712 с.
9. Савченко О. Особистісно орієнтоване навчання. *Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Кремень ; Академія пед. наук України*. Київ : Юрінком-Інтер, 2008. 1040 с. С. 626–627.
10. Сисоєва С. Суспільство і особистість: гармонізація розвитку. *Рідна школа*. 2015. № 12. С. 8–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2012_12_4 (дата звернення: 05.06.2020).
11. Скотна Н. Філософська проблема особистості в цивілізаційному вимірі. *Молодь і ринок*. 2019. № 3 (122). С. 6–4.
12. Сухомлинська О. Концептуалізація ідей про виховання моральності в сучасній Україні. *Шкільний світ*. 2015. № 4 (708). С. 4–20.
13. Філософія : підручник / за заг. ред. М. Горлача, В. Кременя, В. Рибалка. Харків : Консум, 2001. 472 с.